

ელისო კორიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

Elisso.koridse@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.52>

უარყოფის პრობლემატიკის რამდენიმე საკითხი თანამედროვე გერმანულ ენაში

საკვანძო სიტყვები: უარყოფის ცნება, ენათმეცნიერება, გერმანული ენა

უარყოფის ცნებას, მისი ზოგადი ხასიათიდან და მრავალშრიანობიდან გამომდინარე, შეისწავლის ენათმეცნიერება, ლოგიკა, ფილოსოფია და ხელოვნება.

ენობრივად გამოხატული უარყოფა, ანუ ნეგაცია, უნივერსალური კატეგორიაა და გვხვდება ყველა ენაში და ენობრივი სისტემის ყველა დონეზე. შესაბამისად, ჯერ კიდევ ძველი დროიდან ჩნდება მის შესახებ კვლევები, რაც გულისხმობდა უარყოფის, როგორც ფილოსოფიური ცნების შესწავლას. მაგალითად, არისტოტელე უარყოფას განიხილავდა, როგორც ლოგიკურ კატეგორიას და გამოყოფდა ოპოზიციის შემდეგ სახეობებს: კორელაცია, კონტრარულობა, ჩამორთმევა (დაკარგვა) და კონტრადიქტორულობა. (10).

გერმანულ ენაში სიტყვა **Negation** მე-16 საუკუნიდან ჩნდება და დროთა განმავლობაში სხვადასხვა სემანტიკური ნიუანსით წარმოჩნდება. გერმანული ენის ციფრული ლექსიკონის მიხედვით: „**negieren** Vb. ‘verneinen, ablehnen, bestreiten’, entlehnt (2. Hälfte 16. Jh.) aus gleichbed. lat. *negāre*. – **Negation** f. ‘Verneinung, Ablehnung’ (2. Hälfte 16. Jh.), lat. *negātio* (Genitiv *negātiōnis*); in der Grammatik (wie schon spätlat. *negātio*) ‘Verneinungswort’ (um 1700). **negativ** Adj. ‘verneinend, ablehnend, ungünstig, nachteilig, ergebnislos’ (Mitte 18. Jh.), aus lat. *negātīvus* ‘verneinend’; mehrfach in Fachsprachen (meist im Gegensatz zu *positiv*), z. B. ‘kleiner als Null’ (Mathematik), ‘einen Überschuß an Elektronen gegenüber positiven Ladungsteilchen aufweisend’ (Physik), ‘vertauschte Helligkeitswerte bzw. Komplementärfarben aufweisend’ (Photographie), wozu die Substantivierung **Negativ** n. ‘Gegenbild, Kehr Bild’ (Ende 19. Jh.) (4).

მეცლერის ენათმეცნიერული ლექსიკონი ნეგაციის ლინგვისტურ ჭრილში განიხილვისას, განასხვავებს წინადადების ნეგაციას და წინადადების წევრების/კონსტიტუენტების ნეგაციას, და აქვე მიუთითებს, მის შესახებ აზრთა სხვადასხვაობაზე, რადგან, ზოგ შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია წინადადების ლოგიკური აქცენტი და კონტექსტი: „Satznegation liegt vor, wenn die gesamte Prädikation negiert wird, z.B. Der Verlag zahlt nicht. Sondernegation (auch: Satzgliednegation, Konstituentennegation) liegt vor, wenn sich die N. auf ein Satzglied erstreckt, z.B.

Der Verlag zahlt nicht gut; Nicht der Verlag zahlt, sondern der Autor (N. des Subjektausdrucks); Der Verlag zahlt nichts (N. des Objektausdrucks). In neueren Forschungsbeitrügen wird die Differenzierung zwischen Satz- und Sondernegation allerdings in Frage gestellt. Der Skopus einer N. ist vielfach von der Stellung des negierenden Ausdrucks, vom Satzakzent und mitunter vom Kontext determiniert.“ (8: 457).

თანამედროვე გერმანულ ენაში უარყოფის კვლევას სერიოზული ნაშრომები მიუძღვნეს აღიარებულმა ლინგვისტებმა (ენგელი, ბერგეროვი, ჰენჩელი და სხვ.) განსაკუთრებით საინტერესოა ამ მიმართულებით, ულრიხ ენგელის მოსაზრებები. იგი მიუთითებს უარყოფის პრობლემატიკაზე, რომელიც არაერთგვაროვნად აღიქმება გრამატიკოსების მიერ: „Negation ist ohne Zweifel ein wichtiger Baustein im grammatischen Gesamtgefüge. Aber die Grammatiker, die meisten jedenfalls, scheinen nicht so recht zu wissen wohin mit diesem Baustein einer Gesamtdarstellung der Satzstruktur. Sie behandeln sie meist am Rande oder an Stellen, an die sie nicht erkennbar hingehören; oder sie räumen freimütig ein, dass sie jetzt den Rest zusammenfegen, das, was bisher nirgends unterzubringen war, aber eben doch behandelt werden sollte.“ (6: 11).

ენგელი, ამავე ნაშრომის სქოლიოში უფრო დეტალურად განმარტავს აღნიშნულ ფაქტს და აღნიშნავს, რომ ერთი მხრივ, გერჰარდ ჰელბიგისა და იოახიმ ბუმას და, მეორე მხრივ, დუდენის რედაქციით გამოცემული გრამატიკები არასათანადო ადგილს უთმობენ ნეგაციის ფენომენს: „So bin ich selbst in meiner „Deutschen Grammatik“ von 1988 verfahren, auch noch in der Neubearbeitung von 2009. Man kann das ähnlich in der Grammatik von Helbig/Buscha bestätigt finden, wo die Negation in dem ausführlichen Register gar nicht vorkommt. Freilich wird in einem eigenen Kapitel auf 16 Seiten Wichtiges zur Negation gesagt; (s. Helbig/ Buscha 544ff.) Und die besonders ausführliche Duden-Grammatik behandelt auf 12 Seiten zwar die verschiedenen Arten der Negation, ohne aber die Besonderheit der Satznegation herauszustellen. Ich versage mir konkrete Hinweise auf weitere Grammatiken.“ (6: 11).

თანამედროვე გერმანული ენის ნორმატიული გრამატიკები განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ **სინტაქსურ უარყოფაზე**, რომლისთვისაც ტიპურია nicht ნაწილაკის გამოყენება. „... nicht შეიძლება თან ერთვოდეს მთელ წინადადებას, მის რომელიმე ცალკეულ წევრს ან სიტყვას ნებისმიერი მათგანისათვის უკუთქმითობის ელფერის მინიჭების მიზნით. შესაბამისად, მისი დანიშნულებაა გადმოსცეს **ზოგადი** (Satznegation) ან **კერძო** (sondernegation) უარყოფა. ნათქვამი მოწმობს, რომ განსხვავება უარყოფის ამ ორ ფორმას შორის არის არა თვისებრივი, არამედ მოცულობითი ხასიათის, რამდენადაც იგი უკავშირდება უკუთქმითი შინაარსის გავრცელების არეალს და არა მის არსს. ფორმალურად ეს სხვაობა წინადადებაში გადმოიცემა უპირველესად nicht ნაწილაკის სათანადო პოზიციით, მაგრამ კონტექსტისა და ინტონაციის ხელშეწყობით. საგულისხმოა, რომ ყოველთვის ვერ ხერხდება მკაცრი ზღვარის გავლება უარყოფის ტიპებს შორის და ვერც ნებისმიერი წინადადება გადაკეთდება ისე, რომ ის ხან ზოგად უარყოფას შეიცავდეს და ხან კერძოს. ერთი მხრივ, ეს გერმანული წინადადების მკაცრი სინტაქსური ორგანიზაციით უნდა აიხსნას, მეორე მხრივ კი, თვით უარყოფის ფენომენის რთული ლოგიკური ბუნებით და სტილური მრავალფეროვნებით.“ (1: 937).

საინტერესოა ის გარემოება, რომ nicht ნაწილაკს აქვს დამატებითი ფუნქცია, კერძოდ, მას შეუძლია გამოხატოს არა მარტო უკუთქმითი, არამედ წართქმითი მნიშვნელობაც, რაც გამონათქვამს უცვლის სტილურ რეგისტრს. ამგვარად შეიძლება გამოიხატოს ირონია, მოვლენის თუ ვითარების სუბიექტური შეფასება, თხოვნა და ა.შ. მაგალითად:

Tun Sie mir bitte nicht Unrecht! - ნუ მომექცევით გეთაყვა უსამართლოდ!

Machen Sie ihn bitte nicht unglücklich - გემუდარებით, ნუ გააუბედურებთ მაგ კაცს!

Der Text war nicht ohne Humor geschrieben! - ტექსტი არ იყო იუმორს მოკლებული!
Seine Vezweiflung war nicht ohne Grund! - მისი სასოწარკვეთილება უსაფუძვლო როდი იყო! (1: 955).

აღსანიშნავია, რომ nicht ნაწილაკის ქართული შესატყვისის დადგენა გარკვეულ სირთულეებთანაა დაკავშირებული იმ მხრივ, რომ მას არ შეუძლია იმ მოდალური მნიშვნელობების გადმოცემა, რომელიც გამოიხატება არ და ვერ ნაწილაკებით. მაგალითად, ვერ მოვალ (არ შემიძლია და იმიტომ - Ich kann nicht kommen), არ მოვალ (არ მინდა და იმიტომ - ich will nicht kommen), ნუ მოხვალ! (მიკრძალავენ მისვლას - komm nicht!). ამ შემთხვევაში, საჭიროა დამატებითი ლექსიკურ/გრამატიკული საშუალებების მოხმობა, როგორცაა მოდალური ზმნები, კავშირებითი ან ბრძანებითი კილოს ფორმები, შეფერილობითი ნაწილაკები და ა.შ.

დუდენი, სინტაქსური უარყოფის გვერდით განიხილავს სხვა საშუალებებსაც: უარყოფა ლექსიკურ დონეზე - ანტონიმია: hungrig – satt (nicht hungrig), სიტყვაწარმოებითი დონე: un თავსართით (glücklich-unglücklich), უარყოფა გამონათქვამის დონეზე - პირდაპირი და ირიბი უარყოფა: Anna fragte: kommst du mit mir ins Kino? Ich muss noch meinen Bericht zu Ende schreiben. Antwortete Beate. სინტაქსური ნეგაცია გამოიხატება სპეციალური უარყოფითი სიტყვებით. თუმცა, როგორც დუდენი მიუთითებს, გერმანულში არ არის წმინდა უარყოფითი სიტყვები (reine Negationswörter), და ეს ეხება თვით ნაწილაკს nicht. (5: 252).

მრავალფეროვანია გერმანულ ენაში უარყოფითი მნიშვნელობების გამოხატვის საშუალებები. ზემოაღნიშნულის საილუსტრაციოდ, წარმოვადგენთ კონტექსტებს ე.მ. რემარკის რომანიდან „ტრიუმფალური თალი:“

ნაწილაკი/ ზმნიზედა: nicht, nein.

Die Frau schwieg. Aber sie ging **nicht** weiter. Es war, als ob sie, einmal angehalten, **nicht** mehr weitergehen könne. (9: 6).

Ravic zuckte die Achseln. »Nach Hause, in Ihre Wohnung, ins Hotel, nennen Sie es, wie Sie wollen. Irgendwohin. Sie wollen doch **nicht** von der Polizei aufgegriffen werden?« (9: 8).

»Sie sind Russin?« fragte er. »**Nein.**« Ravic zahlte und stand auf, um sich zu verabschieden. (9: 12).

Die Frau machte eine rasche Bewegung. »Dahin kann ich **nicht! Nein!** Das kann ich **nicht! Nicht** dahin!« (9: 13).

ზმნიზედა: keinesfalls, keineswegs, nie, niemals, nirgends, nigendwo

Die Frau legte ihre Hände auf den Tisch. Sie tat das, als wollte sie sie **nie** wieder hochnehmen. Die Hände waren gepflegt, aber das besagte **nichts**. (9: 10).

Die Schwester warf eine Handvoll Instrumente in das kochende Wasser. »Professor Perrier fluchte **nie**«, erklärte sie beleidigt. »Und er rettete trotzdem viele Menschen.« (9: 22).

Der Mann, der den alten Professor Meyer ausgewiesen hat, Meyer, der nicht mehr die Kraft hatte, noch einmal den Kreuzweg zu beginnen, und der sich am Tage vor seiner Ausweisung schlicht in seinem Schrank im Hotel International erhängte. In seinem Schrank, weil **nirgends** sonst ein Haken war. (9: 286).

ზმნიზედური ფრაზები: auf keinen Fall, in kleinster Weise (umg.), ebenso wenig, unter keinen Umständen

„Wenn du im geschlossenen Wagen schießen mußt, schieß so, daß das Fenster dahinter offen ist, damit die Kugel keine Spuren im Wagen hinterläßt. Ich habe den Talbot für zwei Wochen gemietet. Bringe ihn **auf keinen Fall** gleich in die Garage hinterher.“ (9: 587).

Der Wirt hatte sich gefaßt. »Wer sind Sie?« fragte er ruhiger, mit der Vorsicht, **unter keinen Umständen** einen einflußreichen Mann zu beleidigen. (9: 44).

განუსაზღვრელი ნაცვალსახელები: niemand, nichts, kein keiner

Die Frau starrte ihn an. »Lassen Sie mich los«, flüsterte sie. Ravic erwiderte **nichts**. Er hielt ihren Arm weiter fest. (9: 5).

Er hatte sofort gesehen, daß sie **keine** Hure war. Sie war auch nicht betrunken. Er hielt ihren Arm nicht mehr sehr fest. Sie hätte sich leicht losmachen können, wenn sie gewollt hätte; aber sie bemerkte es nicht. (9: 5).

»Ich habe Pflichten im Leben. Ich möchte nicht gern in die Luft fliegen.« »Das ist schön, Eugenie. Und beruhigend.« »Manche haben eben **keine**. Und wollen keine haben.« 23. (9: 6).

შეწყვილებული კავშირი: weder... noch

... ich lasse mich fliegen und lasse mich laufen, und ich werfe mich hin, ohne Gedanken, und ich bin glücklich und habe **weder** Vorsicht **noch** Angst, es zu sagen, auch wenn du lachst und mich verspottest...« (9: 228).

Er hielt das Glas gegen das Fenster. Der Mond machte es zu einem Opal. Schnaps sollte nicht im Licht stehen, dachte er. **Weder** in der Sonne **noch** im Mond. (9: 304).

Sie wollte ihn **weder** verletzen **noch** etwas Besonderes sagen. »Das kann gut werden«, sagte er. (9: 311).

»Frech?« Ravic blickte ihn erstaunt an. »Frech nennen Sie das? Wir sind hier doch **weder** in der Schule **noch** im Stift für reuige Verbrecher! (9: 350).

კავშირი: ohne

Sie sah Ravic von unten herauf mit einem Blick voll Elend an und versuchte ein Lächeln, das ihr mißlang. Dann ging sie fort durch den nebligen Regen, **ohne** zu zögern, mit lautlosen Schritten. (9: 13).

Sie stand vor einem Tisch, auf dem ein Haufen rosa Seidenwäsche lag. »Ravic«, sagte sie **ohne** Erstaunen. »Spät. Was willst du – ein Mädchen oder etwas zu trinken? Oder beides?« (9: 30).

Sie lächelte **ohne** Mißtrauen. Sie fand, daß er recht hatte. Ihr klares Gesicht war nicht eine Spur müde. (9: 33).

Die Frau bewegte sich. Sie zitterte. Sie sah Ravic an. Er spürte, wie die Welle zurückebbte. Die tiefe Kühle **ohne** Schwere kam. Die Spannung war vorüber. (9: 37).

»Wo wohnen Sie?« »Im Hotel Verdun.« »Das ist wenige Minuten von hier. Ich kann es Ihnen zeigen, draußen. Ich werde Sie **ohnehin** am Portier vorbeibringen.« (9: 40).

ფრაზეოლოგიზმები:

Ich verstehe nur Bahnhof (Ich verstehe gar nichts)

Ich kümmerge mich den Teufel darum (Ich kümmerge mich nicht darum)

განსხვავებულ სტილისტურ დონეზე წარმოდგენილი უარყოფის გამომხატველი ფრაზეოლოგიზმები: Das trifft ein, wenn Ostern und Pfingsten auf einen Tag fallen (lit-umg.)

Ich fürchte, wir kriegen unser Urlaubsgeld erst am Sankt Nimmerleinstag. (umg.)

Aus diesen wilden Rosen kannst du doch niemals eine edle Rose züchten (salopp-umg.)

Das passiert, wenn es Katzen hagelt (salopp-umg.)

უარყოფის გამომხატვასთან კავშირშია დროითი ცნებაც **noch** და **mehr** სიტყვებით: Ema kannte Anna **noch nicht**. Anna kannte Ema **nicht mehr**.

დღემდე ერთ ერთ საინტერესო და საკამათო საკითხად რჩება ორმაგი უარყოფა გერმანულში. განსაკუთრებით აქტუალურია ეს საკითხი, როდესაც ქართული შესატყვის-სებია დასადგენი: „აგებულების მიხედვით ზოგადი უარყოფის შემცველი კონსტრუქციები

გერმანულ ენაში ქართულისაგან განსხვავებით მკაცრი მონონეგატიურობით გამოირჩევა. ეს ნიშნავს, რომ ენა არ უშვებს ერთი წინადადების ფარგლებში ზოგადი უარყოფის ორჯერად მარკირებას, ანუ შემასმენელთან ორი უარყოფელი საშუალების ერთდროულად დაკავშირებას, რაც სავსებით ბუნებრივ მოვლენად ითვლებოდა ჯერ კიდევ XIX საუკუნის გერმანულში. აღნიშნული გარემოება განსაკუთრებით თარგმნისას არის გასათვალისწინებელი. კერძოდ კი, საჭიროა გვახსოვდეს, რომ ქართულისთვის ბუნებრივი სტრუქტურები: არაფერიც არ მიმიღია, არსად არ ვყოფილვარ, არავინ არასოდეს არაფერი იცის და სხვ. გერმანულ შესატყვისებში შემასმენელთან დაკავშირებული მხოლოდ ერთი უარყოფელი საშუალებით უნდა გადმოვიტანოთ:

არასწორია: Niemand kommt heute zu uns nicht სწორია: Niemand kommt heute zu uns

არასწორია: Keiner sagt nichts სწორია: Keiner sagt etwas.“ (1: 954).

ზოგჯერ ტექსტში თანმიმდევრულადაა წარმოდგენილი უარყოფის გამომხატველი ენობრივი ერთეულები, რითაც გაძლიერებულია უარყოფითი კონტექსტი და გამონათქვამის ემოციური მნიშვნელობა: Die Frau machte eine rasche Bewegung. »Dahin kann ich **nicht! Nein!** Das kann ich **nicht! Nicht** dahin!« (9: 13).

»Ich habe Pflichten im Leben. Ich möchte **nicht** gern in die Luft fliegen.« »Das ist schön, Eugenie. Und beruhigend.« »Manche haben eben **keine**. Und wollen **keine** haben.« (9: 23).

»Hatten Sie **keinen** anderen danach?« »Wir wußten **keinen**. Wir sind erst drei Wochen hier. Diesen hatte der Kellner uns besorgt ... und er wollte ihn **nicht** mehr ... er sagte ... er glaubte, er könne es allein besser ...« (9: 42).

მეტყველებაში ნეგაციის ორმაგი გამოყენება მიუთითებს გაძლიერებულ ემოციურ ასერციაზე. ორმაგი უარყოფის მაგალითს წარმოადგენს რიტორიკული ფიგურა **ლიტოტესი**, რომელიც არის მტკიცების გამოხატვა საწინააღმდეგოს უარყოფით. სტილისტიკაში ლიტოტესი განიხილება, როგორც პერიფრაზი, უარყოფის მნიშვნელობით: Im Speisezimmer hantierte Dora, **die nicht ganz ehrliche Köchin**.

განასხვავებენ უარყოფას როგორც **ენობრივი სისტემის ლინგვისტურ კატეგორიას** და **უარყოფა როგორც კომუნიკაციური ქმედების კატეგორიას**. მაგალითად, აკრძალვა, უარის თქმა, უკან დახევა, თავის შეკავება. მაგალითად: Papa, kauf mir ein Eis! – Nein. / Ich will nicht. / Es ist zu kalt für Eis. / Du hast doch grade eins bekommen. / Ich denk nicht dran. / Wir müssen ganz schnell nach Hause.

ამგვარად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ უარყოფის/ნეგაციის პრობლემატიკა საკმაოდ საინტერესოა და აქტუალურია, როგორც თეორიული ასპექტით, ასევე ენობრივ კომუნიკაციაში მისი გამოყენების თვალსაზრისითაც.

ლიტერატურა:

1.ანდრაზაშვილი, მარინა (2009): გერმანული ენის გრამატიკა ოთხ წიგნად. მეორე გადამუშავებული და გავრცობილი გამოცემა. წიგნი II. მორფოლოგია II. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა: თბილისი.

2.Bergerov, Hana (2017): Negation und Negieren im phraseologischen Bereich. https://jahrbuch-bruecken.de/cms/wp-content/uploads/2017/06/bruecken1988_89_250-257_Bergerova.pdf

3.Deppermann, Arnulf / Blühdorn, Hardarik (2013): Negation als Verfahren des Adressatenzuschritts: Verstehenssteuerung durch Interpretationsrestriktionen. In: Deutsche Sprache 41. Mannheim.

4. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. <https://www.dwds.de/wb/Negation?o=negation>
5. Duden (2016): Die Grammatik Unentbehrlich für richtiges Deutsch. 9. Vollständig überarbeitete und aktualisierte Auflage. Bd. 4. Dudenverlag: Berlin.
6. Engel, Ulrich (2013): Negation in der Dependenzgrammatik. Universität Bonn IDS Mannheim. Originalveröffentlichung in: Naslede Jg. 24.
7. Hentschel, Elke (1970): Negation und Interrogation. In: Stichel G. Stichel, Untersuchungen zur Negation im heutigen Deutsch (= Schriften zur Linguistik, Bd. 1), Braunschweig: Vieweg.
8. Metler lexicon Sprache (2016): Helmut Glück, Michel Rödel (Hrsg.). 5. Aktualisierte und überarbeitete Auflage. J.B. Metzler Verlag. Stuttgart.
9. Remarque, Erich Maria (1988): Arc de Triumph. Kiepenheuer&Witsch: Köln.
10. Stanford Encyclopedia of Philosophy (2007): Aristotle on Non-contradiction. *First published Fri Feb 2, substantive revision Thu Oct 19, 2023.* <https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-noncontradiction>).

Eliso Koridze

Akaki Tsereteli State university

Eloso.koridze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.52>

Einige Fragen zum Problem der Negation in der modernen deutschen Sprache

Abstrakt

Das Konzept der Negation wird von Linguistik, Philosophie, Logik und Kunst untersucht. Es findet sich als universal in allen Sprachen. Demgemäß existieren verschiedene Ausdrucks- und Interpretationsmittel (lexikalisch, syntaktisch, semantisch) ihrer Erforschung. Schon die antike Denker und Philosophen interessierten sich für die Natur der Verneinung. Antike Denker und Philosophen erforschten die Natur der Verneinung. Zu den Problemen der modernen Sprachforschung gehört auch die Frage der Negation. Viele wichtige Arbeiten widmeten sich dem Studium der Negation in der deutschen Sprache, wobei verschiedene Arten der Negation unterschieden werden: Satznegation, Satzgliednegation, lexikalische Negation, syntaktische Negation, allgemeine und besondere Negation usw. Die Funktion und Bedeutung des Partikels „nicht“ ist besonders interessant, da es nicht nur die Negation von etwas, sondern auch die Bejahung ausdrückt. Wichtig ist auch die Frage der doppelten Negation, die besondere Nutzungsregeln erfordert. Doppelte Verneinung ist wichtig, um die emotionalen und modalen Schattierungen des Kontexts auszudrücken. In den modernen Forschungen wird die Kategorie der Negation sowohl aus sprachtheoretischer Sicht als auch aus Sicht des kommunikativen Paradigmas, im Hinblick auf ihren Einsatz in der Sprachkommunikation, untersucht.